

Journal of Awareness

Cilt / Volume 4, Sayı / Issue 4, 2019, pp. 467-474

E - ISSN: 2149-6544

URL: <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/joa>

DOI: <https://doi.org/10.26809/joa.4.036>

Araştırma Makalesi / Research Article

SPOR MEDYASINDA MCDONALDLAŞMA: SOKRATES DERGİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

“MCDONALDIZATION IN SPORTS MEDIA: A REVIEW ON THE SOCRATES MAGAZINE”

Ebru Melis TUMBUL * & Cumhuri ASLAN **

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TÜRKİYE
e-mail: ebrumelistumbul@gmail.com

** Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TÜRKİYE
e-mail: cumhur@comu.edu.tr

Geliş Tarihi: 31 Ağustos 2019; Kabul Tarihi: 19 Ekim 2019

Received: 31 August 2019; Accepted: 19 October 2019

ÖZET

Bu çalışma Socrates dergi incelemesi üzerinden spor medyasında meydana gelen Mcdonaldlaşmayı ele almaktadır. Mcdonaldlaşma kavramı özellikle fastfood restoranlarının çalışma stratejilerinin dört temel unsur uygulanarak daha olumlu sonuçlara ulaşılacağını öne sürmektedir: verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim. Ancak bu dört unsurun yanında bir de eleştiri niteliği taşıyan akıldışı unsurları bulunmaktadır. Spor medyası da popüler kültür bakımından son dönemlerde ilgi gören bir medya türü olduğundan akılcılaştırma sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Bu çalışmada da spor medyasının bir parçası olan Socrates dergi ve Socrates dergi youtube kanalının Mcdonaldlaşma prensipleri ile uyduğu iddia edilmekte ve örneklerle açıklanmaktadır. Çalışma sürecinde içerik analizi yapılmış, Socrates dergi yazarlarından Erman Yaşar ile görüşme sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor Medyası, McDonaldlaşma, Akılcılaştırma

ABSTRACT

In this study, McDonaldization that occurred in sports media is studied through the analysis of Socrates magazine. The McDonaldization suggests that four key elements can be applied to achieve more positive results: efficiency, computability, predictability and control. However, besides these four elements there are also irrational elements which are critical. Sports media has also become a part of the rationalization process because it is a popular media type of popular culture. In this study, it is claimed that Socrates magazine and Socrates magazine youtube channel, which are parts of sports media, are compatible with McDonaldization principles and explained with examples. Content analysis was conducted during the study period and a meeting was held with Socrates journalist Erman Yaşar.

Key words: Sports Media, McDonaldization, Rationalisation

1. GİRİŞ

Günümüzde dijitalleşen dünyanın bir getirisi olarak yazılı basınının yerini dijital basına bırakmaya başladığı gözlemlenmektedir. Birçok anlamda daha kullanışlı bulunan dijital yayınlar, yalnızca genç nesli değil her yaş gurubundan insanlara da hitap etmeye başlamıştır. Bu değişimin temelinde yatan bir takım hazırlık süreçleri bulunmaktadır. Bunların başında da akılcılaştırılmış sistemler bütünü gelmektedir.

McDonalddlaştırılmış toplum haline gelmek dijital dünyanın bir çıkış noktası olarak kabul edilebilir. Daha anlık, kısa ve hap bilgiler daha cazip hale gelmektedir. Sosyal medya bu durumu kolaylaştırmıştır. Örneğin kalıcı postlardanansa story paylaşımları daha fazla yapılmaktadır. Duygular ve yaşanmışlıklar anlık olarak gelişmekte ve 24 saat içerisinde de güncelliğini kaybetmektedir. Bu durum birçok alan gibi medya alanına da yansımaktadır. Günlük akımlar, haberler ve içerikler hızlı bir şekilde tüketilmekte ve kısa bir süre içerisinde de modasını yitirmekte, kısıtlı bir dönemde de hatırlanmamaktadır.

Spor medyası bu anlamda sosyal medya kadar etkilenme yaşamamaktadır. Ancak elbette değişen, dönüşen unsurlar bulunmaktadır. Bu çalışma da bir spor dergisi olan Sokrates Derginin dijitalleşmesini ve McDonalddlaşma sürecini nasıl karşıladığını konu almaktadır.

2. MCDONALDDLAŞMA SÜRECİ VE ÖNCELLERİ

McDonald's, yirminci yüzyıl Amerika'sında hem sektörel anlamda hem de sistemsel bağlamda en etkili gelişmelerden biri olarak kabul edilir. George Ritzer Toplumun McDonalddlaşması kitabında McDonalddlaşma sürecini şöyle ifade eder: "Fast-food restoranının temelindeki ilkelerin Amerikan toplumunun ve dünyanın geri kalan kısmının git gide daha fazla kısmına egemen olma süreci (Ritzer, 2011; 23)". Bu sürecin bir yansıması olarak McDonald modeli yalnızca küçük bütçeli hamburger firmaları tarafından benimsenmekle kalmadı, üst düzey pahalı restoranlar arasında da uygulanmaya başlandı. McDonald modellenli işletmeler, kısa süre içinde dünyanın her yerinde yaygın olarak tercih edilir konuma gelmiştir. McDonald ürünleri doktorlar ve beslenme uzmanları tarafından her ne kadar eleştirilse de McDonald türü yiyecekler hastanelerin içlerine dahi girmeyi başarmıştır.

McDonalddlaşma kavramının köklerine, MaxWeber'in 'bürokrasi' kavramında rastlamak mümkündür. "Bürokrasi, makamlar hiyerarşisi biçiminde oluşturulan geniş ölçekli bir örgütlenmedir (Ritzer, 2011; 47)". Bu makamlarda çalışanların belli sorumlulukları vardır ve daha yüksek makamlarda olanların koydukları kurallara uygun iş yapmak zorundadırlar. Bürokrasi, çalışma düzeninin belirlenmesi konusunda eski düzenden farklıdır. Diğer çalışma prensiplerinden daha verimli bir yapısı vardır, çalışanlara verilen her görev çeşitli parçalara bölünür ve her makam büyük bir görevin farklı küçük parçalarından sorumludur.

Weber'in bürokrasiyle ilgili düşünceleri, akılcılaştırma süreci üzerine daha fazla şekillenmiştir. Bu kuramda Weber, Batı'nın giderek nasıl daha akılcı hale geldiğini açıklamaktadır. Tüm toplumlarda akılcılık türleri var olmuştur ancak hiçbirinin Weber'in*biçimsel akılcılık* dediği türe erişemediği düşünülmektedir (Weber, 2004; 290).Weber'e göre biçimsel akılcılık insanların belirlenen bir amaç için optimum araçlar kullanarak hedefe varmasını içermektedir. Weber'in bürokrasisinin dört temel boyutu vardır ve McDonalddlaşmanın da dört temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Weber bürokrasiyi çok sayıda kırtasiye işi gerektiren görevi yerine getirmek için en *verimli* yapı olarak görmekteydi. İkinci olarak bürokrasiler, olabilecek en az ve en fazla şeyin *hesaplanabilir* olmasını sağlamaktadır. Üçüncü olarak iyi konulmuş kurallar sonucunda bürokrasiler son derece *öngörülebilir* çalışmaktadırlar. Dördüncü bir unsur olarak bürokrasiler, insanın yerine insansız teknolojiler yani kurallar ve sonuçlar koyarak insanlar üzerinde *denetimi* vurgular (Ritzer, 2011; 51-52). Tüm bu süreç ve özellikle denetim süreci içerisinde insanın yerine insansız bir

mekanizmasının olması McDonalddlaşma kavramıyla gelen teknolojik ilerleme sebebiyle de insanlar robotlaşmış bir iş düzeni içerisine girmektedirler. Bireylerin bilgisayar gibi iş yapmaya başladıkları ve yaptıkları işin bütününe yabancılaştıkları gözlemlenmektedir.

Bürokrasi akılcılığın akıldışı pratiklerini de yaşamaktadır. Bürokrasi, insanların insan gibi davranmadığı, insanı dışlayan bir yer olarak bilinmektedir. Kırtasiyeciliğin abartılması sebebiyle verimli olmak yerine giderek daha da verimsizleşmesi de mümkündür. Yabancılaşma sonucunda çalışanlar tam olarak ne yapması gerektiğini bilmediğinde müşterilerin de tam olarak ne istediğini bilmemesi durumunda bürokrasi öngörülemez bir hal almaktadır. Hesaplanabilirliğe verilen önem ise kalitesiz iş çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu gibi yetersizlikler nedeniyle bürokrasi insanlar üzerindeki denetimi kaybedebilmektedir (Ritzer, 2011;50).

McDonalddlaşma tezi Weber'in akılcılık kuramının beş unsuru olan verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik, denetim ve akıldışı pratikler üzerinden geliştirildiği düşünülmektedir. Ancak Ritzer, kuramını bu unsurların hem olumlu hem olumsuz yönlerini inceleyerek ele almıştır. Buna bağlı olarak dört unsur akılcılaştırmayı sağlıyor olsa da aynı zamanda verimsizlik, öngörülemezlik, hesaplanamazlık ve kontrolü kaybetme gibi akıldışı durumu da beraberinde getirmektedir (Franklin, 2003).

2.1. Verimlilik

McDonalddlaşma süreci içerisinde verimlilik, belirli bir amaç için optimum, yani en iyi araçları seçmek anlamına gelmektedir. Rutin koşullar altında kullanılacak araçların en iyisi bulunarak verimlilik artırılmaya çalışılmaktadır. McDonalddlaşmış bir toplumda insanların daha önceden bulunan ve kullanılan optimum araçlara yöneldikleri görülmektedir. Yeni bir optimum araç kanunlar, yönetmelikler veya kural belirleyici kitle tarafından belirlenerek maksimum verimlilik riske girmeksizin sağlanmaktadır (Ritzer, 1996;74-76).

Verimliliğin kendi içerisinde üç ana boyutu vardır; sürecin verimliliştirilmesi, ürünün basitleştirilmesi ve müşterinin işe dahil edilmesidir (Ritzer, 1996; 73-82). Fastfood restoranında yiyeceklerin montaj bandı sistemiyle hazırlanıyor olması sürecin verimliliştirilmesine bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Yiyeceklerin çatal, bıçak veya kaşık kullanmadan elle yenebilmesi ise ürünün basitleşmesini sağlamaktadır. Son olarak müşterilerin işe dahil olması self servis yöntemi ile sağlanmaktadır.

2.2. Hesaplanabilirlik

Hesaplanabilirlik, McDonalddlaşmanın daha nicel, sayılabilen unsurlarını içinde barındırır. Müşteriler, çok miktarda yiyeceği, görece az para ödeyerek aldığına inanmaktadır ancak Ritzer (1996:112) bunun büyük bir yanılsama olduğunu düşünmektedir. Hesaplanabilirlik paranın dışında bir de hıza vurgu yapmaktadır. Siparişlerin oldukça hızlı bir şekilde hazırlanması ve müşterilerin en hızlı şekilde doyurulması hedeflenmektedir. Bunun yanında restoran çalışanlarının ve restoranın total performansının rakamlarla da değerlendirilebilmesi bir hesaplanabilirlik unsuru olarak görülmektedir (Saygın, 2016; 557).

2.3. Öngörülebilirlik

McDonalds tabelasının kendisi de öngörülebilirliğin kendisini temsil etmektedir. Öngörülebilirlik, restorandaki ürünlerin, çalışanların davranışlarının ve ürünlerin fiyatlarının dünyanın her yerinde aynı olması anlamına gelmektedir. Bu durum karşısında müşteriler herhangi bir sürpriz ile karşılaşmamaktadırlar. Ritzer (1996), insanların reel dünya içerisinde sürprizlerden hoşlanmadıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle öngörülebilirlik müşterilerin bakış açısından son derece olumlu bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

2.4. Denetim

McDonaldlaşma sürecinin büyük ölçüde teknoloji ile sağlanan unsurudur. Ürünler, çalışanlar ve hatta müşteriler üretilmiş teknolojilerle denetlenmektedirler. Denetleme yalnızca teknoloji ile gerçekleşmez, bunu yanında beceri, bilgi, kural ve yönetmelikler de birer denetim aracı olarak görülmektedir. Bardağın ne zaman dolacağına çalışanın değil bardağı dolduran makinanın karar verecek olması bir teknolojik denetim olarak gösterilebilir. Müşterilerin restorana girer girmez nasıl alışveriş yapacaklarının da önceden belirlenmiş kurallara tabi tutulması bir denetim mekanizması olarak değerlendirilebilir (Ritzer, 1996;164-170).

2.5. Akılcılığın Akıl Dışı Pratikleri

Akılcılığın akıl dışı pratikleri her akılcı sistemde mutlaka var olduğu düşünülen ve en sonunda da akılcılığı tehlikeye sokan hatta bazen akıldışılığı yok eden bir pratik olarak değerlendirilmektedir. Müşterilerin hızlı tüketime zorlanması müşteriye, çalışanların robotik bir sistemde çalıştırılarak beceri ve yaratıcılıklarının öldürülmesi çalışanları insanlıktan çıkarmaktadır. Ritzer'e göre akılcılaştırmaya dair bir başka akıldışılık da sistem üzerindeki denetimin kaybedilerek, tam tersi bir şekilde sistemin insanları denetler boyuta gelmesidir (Ritzer, 2000;111-123).

Müşterilerin bu süreç içerisinde onlara sunulanın dışında farklı bir tercih haklarının olmaması özgürlük ilkesi bağlamında eksiklik yarattığı düşünülmektedir. 'Otantikliğin yok olduğu, farklılıkların yitip gittiği ve bütün ürünlerin birbirine benzediği, bütün bireylerin ortak zevkler etrafında birleştiği bir türdeşleştirmeMcDonaldlaşmanın ulaştığı her alanda görülmektedir (Aktaran:Saygın, 2016;559).

3. SPOR MEDYASI

Spor, kurallar bütünü içinde bireysel veya grup olarak yapılan, genelde bedensel ve zihinsel yeteneklerin gelişimini sağlayan, eğitici ve eğlendirici uğraşlar şeklinde tanımlanan sosyal uğraşlardan biri olarak tanımlanmaktadır. Spor, üzerinde egemenlik mücadelelerinin verildiği, toplumsal meşrulaştırma süreçlerinin gerçekleştirildiği bir inşa olarak değerlendirilebilir (Talmiciler, 2008: 95). Spor, kapitalist sistemin devamı edebilmesi için son derece önemli bir işleve sahiptir. Yapısalcı Marksizm, spor modern toplumun tüm özelliklerini bünyesinde taşıdığından, sporun kapitalist sistemle sıkı bir bağlantı içerisinde olduğunu savunmaktadır. Bu bağlantı sonucunda sportif alan, teknik bir standardizasyon ve bürokratikleşme içerisinde bulunmaktadır. Aşırı bürokratikleşme ve standardizasyon sürecinin spor sahalarına yansması ise, bireyin her alanda gerçekleşen kontrolünün yaygınlaşmasına yaptığı katkı şeklinde gerçekleşecektir. Bu anlamda popüler sporlar, sınıf egemenliğine ve sömürüye dayalı bir sistemin bütünleyici parçasıdır (Aktaran: Solmaz ve Aydın, 2012;73).

Spor medyası, hem ulusal hem de uluslararası akademik alanda yaygın bir çalışma konusu haline gelmiştir. Spor medyasında McDonaldlaşma olgusu uluslararası düzeyde AntonyGiddens, Michael Jordan gibi isimlerin üzerinde çalıştığı bir alandır. Ancak ulusal düzeyde spor medyasının McDonaldlaşma süreci üzerine yapılan çalışmalar son derece azdır. 2016 yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi akademisyenlerinden Arş. Gör. Arda Umut Saygın, spor medyası üzerine McDonaldlaşma örneği olarak Passolig uygulamasını incelemiştir.

Tüm bu literatür çalışması göz önüne alındığında, yapılan bu çalışma bir kurum üzerinden mcdonaldlaşma kavramını inceleyen uluslararası ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

4. SOCRATES DERGİDE DEĞİŞİM SÜRECİ: MCDONALDSLASHMA

4.1. Baskıdan Yayına Verimlilik

Baskıya dayalı yayıncılık, gelişen teknolojiyle birlikte yerini dijital dünyaya dolayısıyla dijital yayına bırakmaktadır. Bu noktada kağıt masrafından tasarruf edilmesi ve matbaa çalışanlarının aradan çekilmesi ile maddi anlamda ciddi bir verimlilik elde edilmektedir. Özellikle ülkemizde mevcut olan ekonomik sarsıntı göz önüne alındığında kağıdın artan fiyatı kuruluşlara ciddi zararlar getirmektedir.

Değişen dijital dünyada gazete, dergiler ve kitaplar pdf sistemi üzerinden ya da e-kitap, e-dergi uygulamaları üzerinden takip edilmektedir. Okuyucu içinde daha ulaşılabilir ve taşınabilir bir sistem haline geldiği düşünülmektedir. Otobüste ya da duraklarda, her fırsatta telefon veya tablet üzerinden gazete veya dergiye ulaşabilmektedir. Bunun için de herhangi bir kitap dergi veya gazeteyi taşıması gerekmemektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında dijital yayınlar, reel dünya için son derece önemli olan ağaçların kesilmesi, heyelan riskinin artması, sel olaylarının daha sık görülmesi gibi doğal afet sonuçlu olayların da önünde durabilecek bir verimliliği sağlamaktadır.

4.2. Nitelden Nicel Hesaplanabilirlik

Baskıya dayalı yayıncılık ulaşılan kişi sayısı hakkında dijital yayıncılıktan daha az bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Her eve giren dergi veya gazete sayısı bir adet iken dijital platformlarda, toplu olarak bir araya gelmelerin yanında bireysel izlenme ya da tıklanma durumları da söz konusudur. Bunun yanı sıra elbette dijital platform hesaplanabilirliğin maddi nicel yönü bağlamında yeni medya ekonomi politikası göz önüne alındığında, matbuu yayından daha fazla gelir getirdiği görülmektedir. Dijital dünyanın getirdiği dijital insan, bu tanımın içerisine özellikle yeni nesil tanımlanmaktadır, basılı bir eser okumak yerine izlemeyi veya dijital platformlardan takip etmeyi tercih etmektedir. Maddi gelir bu nedenle dijital platformlar üzerinden sağlanmaktadır.

Socrates Dergi de bu gibi sebepler ile nihai olarak dijital platformlarda var olmaya başlamıştır. Ancak geleneksel kültürü de elinde tutmak amacıyla matbuu basına devam etmektedir. Caner Eler (Socrates Dergi GYK), Erman Yaşar'ın Youtube üzerinden yaptığı 'Yok Yok' programında da popüler dünyaya ayak uydurmak gerektiğinden, dijital yayıncılıktan mevcut koşullarda daha fazla gelir kazanılacağını açıkça ifade etmektedir.

4.3. Hayalden Realiteye Öngörülebilirlik

Öngörülebilirlik ilkesi bağlamında okuyucunun açısından bakmak daha faydalı olacaktır. Okuyucu basılı yayınlarda çoğu zaman içerik hakkında geniş bilgilere sahip olmamaktadır. Büyük yanılgılar, hayal kırıklıkları yaşanabilmektedir. Örneğin derginin kapak sayfasında 'Serena Williams' olduğu için merak ederek dergiyi alan biri sadece yarım sayfalık bir yazıyla karşılaşabilmektedir. Ancak dijital yayınlarda bu durum söz konusu değildir. Genel bir göz gezdirme sonucu yayının içeriği hakkında bilgi sahibi olabilir ve konular ve uzunluğu bağlamında dijital yayıncılık okuyucuya öngörülebilirlik sağlayabilmektedir.

Örneğin Socrates Dergi Youtube kanalında tüm program boyunca ele alınacak konu başlıkları yayının isminde açıklanarak seyircinin içerik hakkında öngörüye sahip olması sağlanmaktadır. Aynı imkan dergi için geçerli değildir, kapak sayfasında anılmayan bir kişiye de içerik olarak yer verilmekte ancak okuyucu bunu öngörememektedir.

4.4. Gerçekten Sanala Denetim

Basılı yayında denetim hukuk çerçevesinde ilerlemektedir. Dolaylı olarak konulan kurallar ve oluşturulan yönetmelikler tamamen insan eliyle ve aklıyla oluşturulmaktadır. Ancak dijital yayıncılıkta özellikle youtube için, şikayet üzerine denetim olmasının yanı sıra popüler kültürün denetimi baskın gelmektedir. ‘YokYok’un on beşinci programında Erman Yaşar’ın Burcu Esmersoy’u konuk etmesi ve Burcu Esmersoy’un programda kullandığı ‘kadın dili’ üzerine doğrudan seyircilerden yorumlar gelmiştir ve bir eleştiri denetimi oluşturulmuştur.

4.5. SokratesDergi’deAkılcılığın Akıldışılığı

Geliştirilen her akılcı sistemin olduğu gibi Sokrates Derginin akılcı sisteminin de akıldışı yanları bulunmaktadır. Basılı eserin getirdiği ritüelin yok olması, kolay erişilebilir ama aynı zamanda kolay eleştirilebilir hale gelmesi, içeriklerin fazla öngörülebilir olması durumunda tamamını okumayıp veya izlemeyip hap bilgi alınması, denetimin sanala indirgenip sosyal linç tehlikesi barındırması gibi akıldışı pratikler bulunmaktadır.

6. SONUÇ

McDonaldlaşma kavramı, yeni dijital dünya göz önüne alındığında her alanda kaçınılmaz hale gelmiş bulunmaktadır. İlerleyen teknoloji ile birlikte çoğu çalışma alanları daha akılcı ve pratik hale getirilmek istenmektedir. Bu durum spor medyası için de önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışmada da Türkiye’de spor medyası kapsamında etken olan ‘Socrates Dergi’ üzerine McDonaldlaşma kavramı incelenmiştir. Bu inceleme derginin matbuu basımından dijital platformlara taşınma sürecini kapsamaktadır. Bu süreçte dijital dünyaya geçiş McDonaldlaşmanın dört ana unsurunu karşılamaktadır. Daha verimli bir yayıncılık, daha hesaplanabilir ve okuyucu bağlamında daha öngörülebilir bir yapı ortaya koymaktadır. Dijital platform yapısı gereği insansız bir teknolojik denetim sunmaktadır.

Her akılcılaştırılmış sistemde olduğu gibi Sokrates derginin dijitalle geçme sürecinde de akıldışı pratikler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi olarak, matbuu basımın bir ritüel olduğu ve bu ritüelin kaybolma tehlikesinde olduğu düşünülmektedir. Hıza bağlı yayıncılığın geliştiği dijital ortamlarda, yapılan yayının ilerleyen süreçlerde kalitesi ve etik koşulları konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır.

Yapılan bu çalışma sonucunda her alanın dijitalleşme süreci bir McDonaldlaşma olgusu olduğu saptanmıştır. Çoğu McDonaldlaşma örneği büyük olumsuzluklar içeriyorsa da bu durum şimdilik Sokrates Dergi için geçerli değildir. Derginin asli amacı çağa ve yeni nesile ayak uydurarak her kitleye ulaşmak, haberi ve ürettikleri düşünceleri doğru habercilik ile hızlı bir şekilde kitlelere ulaştırmak. Ancak ilerleyen süreçte ise bu hızın bir olumsuz sonucu olarak etik problemler bazı kaygılar oluşturmaktadır. Bu nedenle bazı ön çalışmalar ve önlemler alınması gerekecektir.

KAYNAKÇA

- FRANKLİN, B. (2003), “*Mcjournalism: TheMcdonaldization Thesisand Junk Journalism*”, Department of JournalismStudies, University of Sheffield, UK. <https://www.unet.univie.ac.at/~a9807630/STEP6SS2006/Franklin.pdf>, Erişim Tarihi: 23.12.2018.
- RİTZER, G. (1996), “Toplumun Mcdonalddlaştırılması”, Çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- RİTZER, G. (2011), “Küresel Dünya”, Çev. Melik Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SAYGIN, A. U. (2016), “*Futbolun Mcdonalddlaşmasına Katkı: Passolig*”, Global Media Journal TR Edition.
- SOLMAZ, B. ve AYDIN, B.O. (2012). “*Popüler Kültür ve Spor Merkezlerine Yönelik Bir Araştırma*”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Sayı: 4, Sayfa: 68-82, <https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39517937/5000006399-5000009057-1-PB.pdf> , Erişim Tarihi: 13.12.2018
- TALİMCİLER, A. (2008), “*Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol*” İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 26, Sayfa 89-114, <http://www.irfanerdogan.com/dergiweb2008/26/3ahmet.pdf> , Erişim Tarihi: 11.12.2018
- WEBER, M. (2004), ‘Sosyoloji Yazıları’, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SOCRATES DERGİ YOUTUBE KANALI:
<https://www.youtube.com/channel/UCvgwLFmnppZoPVBQJwPaNsA>

